

ISSN 1392–6195 (print)
ISSN 2029–2058 (online)
JURISPRUDENCIJA
JURISPRUDENCE
2009, 2(116), p. 211–227

AUTORIŲ TEISIŲ IR *SUI GENERIS* TEISIŲ Į DUOMENŲ BAZES SUBJEKTAI

Ramūnas Birštonas

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+307 5) 271 4587

Elektroninis paštas birstonas@mruni.eu

Pateikta 2009 m. kovo 30 d., parengta spausdinti 2009 m. gegužės 30 d.

Anotacija. Straipsnyje analizuojamos dvi problemos, susijusios su teisių į duomenų bazes subjektais. Pirma, kadangi duomenų bazė gali būti saugoma tiek autorių teisių, tiek *sui generis* teisių, atitinkamai reikia nustatyti, kurie asmenys gali būti laikomi nurodytų išimtinių teisių subjektais. Iš straipsnyje nagrinėjamo teisinio reglamentavimo ir teismų praktikos analizės matyti, kad atsakymas į šį klausimą anaiptol nėra akivaizdus ir praktikoje sukelia daug ginčų.

Antra, kadangi autorių teisės ir *sui generis* teisės yra tarpusavyje nepriklausomos, bet gali atsirasti tos pačios duomenų bazės pagrindu, gali nutikti, kad abiejų išimtinių teisių subjektais bus skirtingi asmenys. Tokiu atveju reikia atsakyti į klausimą, kaip suderinti abiejų teisių subjektų interesus.

Reikšminiai žodžiai: civilinė teisė, duomenų bazės, autorius, autorių teisių subjektas, duomenų bazės gamintojas, *sui generis* teisės.

Įvadas

1996 m. direktyva 96/9/EB dėl duomenų bazių teisinės apsaugos¹ (toliau – Direktyva), kuria buvo siekiama apsaugoti duomenų bazių kūrėjų interesus, nustatyta, kad duomenų bazės gali būti saugomos dvejopo pobūdžio išimtinėmis teisėmis – autorių teisėmis ir duomenų bazių gamintojų teisėmis (*sui generis* teisėmis)². Šiame straipsnyje pirmiausia nagrinėjamas teisių į duomenų bazes subjektų klausimas, t. y. kurie asmenys turi būti pripažįstami autorių arba *sui generis* teisių į duomenų bazę turėtojais.

Reikia pasakyti, kad šis klausimas yra sulaukęs mažiausiai dėmesio iš visų su duomenų bazių teisine apsauga susijusių aspektų. Tyrimų dėmesio centre tradiciškai būna apsaugos mechanizmo struktūra: teisių į duomenų bazes prigimtis, šių teisių turinys ir apimtis, teisių apribojimai, apsaugos trukmė ir kt., tuo tarpu teisių subjektų klausimas neaptariamas visai arba itin fragmentiškai, vadinsi, laikomas ne tokiau problemišku³. Tačiau teisių subjekto klausimas nusipelno ne tik ne mažiau dėmesio, bet vertinant praktiniu požiūriu gali būti gerokai svarbesnis tiek siekiant išvengti ginčų, susijusių su išimtinių teisių į duomenų bazes pažeidimu, tiek šiuos ginčus išspręst. Juk kiekvienoje byloje tiek dėl autorių teisių, tiek dėl *sui generis* teisių pažeidimo pirmiausia turi būti nustatyta, ar ieškovas yra tinkamas, t. y. ar ieškovas yra siekiamų ginti teisių turėtojas. Net tais atvejais, kai ieškinį dėl minimų teisių gynimo gali pareikšti kiti asmenys (pvz., išimtinės licencijos turėtojai), jų ryšys su teisių subjektu ir pats teisių subjektas vis tiek turės būti nustatytas. Klausimas tampa dar aktualesnis tada – tokių situacijų analizei šiame straipsnyje skiriama daugiausia dėmesio, – kai abi ginčo šalys save laiko autorių teisių arba *sui generis* teisių subjektais (taip dažnai nutinka, kai prie duomenų bazės kūrimo prisideda keli asmenys). Tuomet tinkamas įstatymo nuostatų, reglamentuojančių subjektus, taikymas tampa svarbiausias byloje.

Antra, straipsnyje nagrinėjama nurodytų išimtinių teisių subjektų tarpusavio santykio problema. Problema kyla dėl to, kad autorių teisės ir *sui generis* teisės yra tarpusavyje nepriklausomos ir gali egzistuoti vienu metu į tą pačią duomenų bazę. Kartu nepriklausomai nustatomi ir šių teisių subjektai, o tai reiškia, kad jais gali būti skirtingi asmenys. Skirtingų išimtinių teisių į tą patį objektą – duomenų bazę – turėjimas natūraliai padidina konflikto galimybę, todėl turi būti išsiaiškinta, kaip tokio pobūdžio konfliktai gali būti sprendžiami.

Lietuvos mokslinėje literatūroje autorių teisių ir *sui generis* teisių į duomenų bazes subjektų klausimas nagrinėjamas nebuvo. Užsienio mokslinėje literatūroje teisių į duomenų bazes klausimai analizuoti itin retai ir fragmentiškai. Paminėtini M. Davison⁴, S.

-
- 1 Europos Parlamento ir Tarybos 1996 m. direktyva 96/9/EB dėl duomenų bazių teisinės apsaugos. [2004] OL L77/20.
  - 2 Birštonas, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 105.
  - 3 Pvz., viename iš naujausių tyrimų duomenų bazių teisinės apsaugos teisių subjektų klausimas apskritai nėra išskiriamas. Žr.: Derclaye, E. *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*. Edward Elgar Publishing, 2008.
  - 4 Davison, M. *The Legal Protection of Databases*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003, p. 76, 82-83.

Chalton⁵, L. Kaye⁶, J. Gaster⁷, kurie nagrinėdami bendruosius Direktyvoje numatytus duomenų bazių apsaugos klausimus, šiek tiek dėmesio skyrė ir teisių subjektų klausimams.

Straipsnyje nenagrinėjamas asmeninių neturtinių teisių subjektų klausimas, pirma, todėl, kad asmeninių neturtinių teisių į neoriginalias duomenų bazes iš viso nėra, antra, autorių asmeninės neturtinės teisės yra neperleidžiamos, todėl ir ginčų dėl jų priklausomybės kyla daug mažiau. Taip pat straipsnyje orientuojamasi tik į pirminius išimtinių teisių į duomenų bazes subjektus, t. y. tuos, kurie laikytini pirmieji įgiję išimtinę teisę į sukurtą duomenų bazę. Išimtis iš minimo apribojimo yra duomenų bazės, sukurtos atliekant darbo funkcijas ar vykdant tarnybines pareigas – tokiu atveju darbdavys laikytinas išvestiniu autorių teisių subjektu, tačiau ši situacija dėl savo praktinės reikšmės negali likti neaparta.

Straipsnį sudaro trys dalys. Pirmoje straipsnio dalyje nagrinėjamas autorių teisių subjekto klausimas. Nors straipsnis yra skirtas duomenų bazėms, neišvengiamai teks aptarti bendrąjį autorių teisių subjektų reglamentavimą, todėl daugelis išsakytų argumentų tiks kalbant ne tik apie duomenų bazes, bet ir apie visų autorių teisių objektus. Antra straipsnio dalis skirta *sui generis* teisių į duomenų bazes subjektui, o trečia – autorių teisių ir *sui generis* teisių subjektų santykiui.

Straipsnyje taikomi tradiciniai teisės mokslo metodai – sisteminės analizės, lyginamasis, istorinis, teleologinis ir lingvistinis.

1. Autorių teisių į duomenų bazę subjektai

Nepaisant to, kad Direktyvoje pirminiams autorių teisių į duomenų bazes subjektams nustatyti yra atskiras 4 straipsnis „Duomenų bazių autorystė“⁸, jame nėra jokių apibrėžtų nuorodų, kas tokiu subjektu laikytinas, ir klausimo sprendimas iš esmės yra paliekamas nacionaliniams valstybių narių įstatymams⁹: teisių turėtoju, atsižvelgiant į taikomą teisę, gali būti pripažįstamas duomenų bazę sukūręs fizinis asmuo, fizinių asmenų grupė, juridinis asmuo ar teisių į kolektyvinį kūrinių turėtojas (Direktyvos 4 straipsnio 1–2 dalys). Be to, Direktyvos preambulės 29 punktą numato, kad valstybės laisvos nustatyti, kad teisės į darbuotojo sukurtas duomenų bazes priklauso darbdaviui.

5 Chalton, S. The copyright and rights in databases regulations 1997: some outstanding issues on implementation of the database directive. *EIPR*. 1998, 20(5). Chalton, S. The effect of the EC database directive on United Kingdom copyright law in relation to databases: a comparison of features. *EIPR*, 1997, 19(6).

6 Kaye, L. The Proposed EU Directive for the Legal Protection of Databases: a Cornerstone of the Information Society. *EIPR*. 1995, 17(12).

7 Gaster, J. L. The New EU Directive Concerning the Legal Protection of Databases. *Fordam International Law Journal*. 1996–1997, 20.

8 Pasakytina, kad minimo straipsnio pavadinimas nėra tikslus, nes jame reglamentuojami ne tik duomenų bazių autorystės, bet ir pirminių teisių turėtojų klausimai.

9 Tokia Bendrijos įstatymų leidėjo pozicija nėra atsitiktinė – Bendrijos teisėje autorių teisių subjektų klausimas nei Direktyvos priėmimo metu, nei vėliau nebuvo vienodinamas (išskyrus kompiuterių programas ir audiovizualinius kūrinius).

Nekeista, kad ir Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas¹⁰ (toliau – ATGTĮ) atskirai nereglamentuoja autorių teisių į duomenų bazes subjektų klausimų, todėl jie yra sprendžiami taikant bendrąsias ATGTĮ 2 skirsnio „Autorių teisių subjektai“ nuostatas. Analogiškos pozicijos dažniausia laikosi ir kitos ES valstybės narės, nors pasitaiko išimčių, pvz., Airija nustatė kai kurias specialias nuostatas, skirtas autorių teisių į duomenų bazes subjektams identifikuoti¹¹. Toliau išskirsime galimas autorių teisių į naujai sukurtas duomenų bazes subjektų kategorijas.

1.1. Autorius (bendraautorai)

Pagal bendrąją taisyklę, pirminis autorių teisių į duomenų bazę subjektas yra ją sukūręs fizinis asmuo (autorius) arba keli fiziniai asmenys – bendraautorai (ATGTĮ 6–7 straipsniai), kuriems ir priklauso tiek turtinės, tiek asmeninės neturtinės teisės į duomenų bazę. Duomenų bazės sukūrimas čia turi būti suvokiamas kaip originalus duomenų bazės turinio parinkimas ar išdėstymas (Direktyvos 3 straipsnio 1 dalis, ATGTĮ 4 straipsnio 3 dalies 2 punktą). Tokios pačios pozicijos laikomasi ir kitose ES valstybėse narėse, nesvarbu, ar jos priklauso kontinentinės, ar bendrosios teisės tradicijai¹².

Taigi, jei fizinis asmuo (fizinių asmenų grupė) savo iniciatyva sukuria duomenų bazę, didesnių sunkumų nekyla. Tačiau šiuo atveju susiduriame su viena fundamentaliausių autorių teisės problemų – dažniausiai fiziniai asmenys sukuria duomenų bazes ne savo iniciatyva, bet pagal kitų asmenų (daugiausia įmonių) užsakymą; tas pasakytina ne tik apie duomenų bazes, bet ir apie daugelį kitų kūrinių rūšių (pvz., architektūros kūrinių, projektinės dokumentacijos, įvairios užsakomosios studijos, kompiuterinės programos, audiovizualiniai kūriniai, dizainas ir kt.). Be išankstinio užsakymo (ir, žinoma, numatomo atlygio) autorius netgi nepradėtų kūrinio kurti. Galiausiai pačiam autoriui pagal užsakymą sukurtas kūrinys paprastai būna nereikalingas, tuo tarpu labiausiai kūriniu suinteresuotas užsakovas. Apibendrinant galima sakyti, kad užsakomuoju kūriniu labiausiai suinteresuotas ne autorius, bet užsakovas, dažniausiai jo iniciatyva kuriamas kūrinys, jis prisiima investicijas (atlyginimas autoriui, išlaidos sukurtam kūrinio komercializacijai ir kt.). Tuo tarpu kontinentinę autorių teisę persmelkianti autoriaus-kūrėjo ideologema¹³ lemia, kad pozityvioji teisė pirminiu autorių teisių subjektu įvardija faktiškai kūrinių sukūrusį fizinį asmenį (asmenis), o užsakovas turės perimti turtines autorių teises sutarties pagrindu. Žinoma, tokios sąlygos padidina konfliktų ir piktnaudžiavimų tikimybę, todėl itin svarbu tinkamai įforminti užsakomųjų kūrinių sutartinius santykius.

10 Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50-1598.

11 Airijos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 21 straipsnio g punkte originalios duomenų bazės autoriumi yra laikomas duomenų bazę sukūręs fizinis asmuo ar fizinių asmenų grupė.

12 Pvz., Austrijos Literatūros ir meno kūrinių autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 10–11 straipsniai; Belgijos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 5–6 straipsniai; Vokietijos Autorių teisių įstatymo 7–8 straipsniai; Prancūzijos Intelektinės nuosavybės kodekso 111-1, 113-3 straipsniai; Graikijos Autorių teisių, gretutinių teisių ir kultūros reikalų įstatymo 6–7 straipsniai; Airijos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 21–23 straipsniai; Jungtinės Karalystės Autorių teisių, dizaino ir patentų įstatymo 9–11 straipsniai.

13 Apie šios ideologemos genezę žr.: Woodmansee, M. The Genius and the Copyright: Economic and Legal Conditions of the Emergence of the „Author“. In *Intellectual property rights : critical concepts in law*. London New York Routledge: Taylor & Francis Group, 2006, Vol. I.

Šiuos teiginius iliustruoja ginčas, kilęs tarp ieškovės B. Z. Markevičienės ir atsakovo Lietuvos muzikų rėmimo fondo¹⁴. Ieškovė, bendradarbiaudama su atsakovu ir naudodamasi jo sukauptais duomenimis apie Lietuvos laureatus tarptautiniuose konkursuose, parengė šių duomenų sąvadą (t. y. duomenų bazę). Abiejų subjektų bendradarbiavimas baigėsi išleisus sąvadą – autorė pateikė ieškinį, be kita ko, ir dėl jos autorių teisių pažeidimo, nes sąvadą atsakovas išleido be jos leidimo, nesudarius sutarties, be to, platinamame sąvade ieškovė nebuvo nurodyta kaip jo autorė. Atsakovas gynėsi, argumentuodamas, kad tarp šalių buvo sudaryta žodinė sutartis dėl sąvado parengimo, o žodžiu sutartas atlyginimas ieškovei buvo pervestas. Nors aptariama byla baigėsi ieškovės pralaimėjimu pirmosios instancijos teisme ir taikos sutartimi nagrinėjant bylą apeliacinės instancijos teisme, svarbu, kad tarp abiejų šalių akivaizdžiai buvo susiklostę sutartinio pobūdžio santykiai, tačiau jie nebuvo aiškiai, t. y. raštu, įforminti. Tinkamas santykių įforminimas būtų leidęs šalims išvengti ginčo arba bent jau vienai jų būtų suteikęs gero-kai daugiau teisinio tikrumo ir įrodymų teisme¹⁵.

Kyla klausimas, kiek sutartinių santykių rašytinio įforminimo trūkumą galima ištaisyti taikant bendrąsias sutarčių teisės nuostatas. Papildomas trukdis yra ATGTĮ 42 straipsnio 1 dalis, reikalaujanti rašytinės autorinės sutarties dėl turtinių teisių perdavimo, autorinės licencinės sutarties bei autorinės kūrinio užsakymo sutarties formos¹⁶. Kita vertus, įstatymas nenumato, kad rašytinės formos nesilaikymas daro autorinę sutartį negaliojančią. Todėl remiantis ATGTĮ 42 straipsnio 3 dalimi ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso¹⁷ (toliau – CK) 1.93 straipsnio 2 dalimi tokia sutartis galioja, tik šalims atimama teisė remtis liudytojų parodymais įrodyti sutarties sudarymo ar įvykdymo faktą, bet ir šių pasekmių teismas gali netaikyti remdamasis to paties CK straipsnio 6 dalimi, ypač 1 ir 4 punktais¹⁸. Tokią galimybę patvirtina ne tik teisės normų analizė, bet ir Lietuvos teismų praktika: Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje savo nutarčių yra konstatavęs, kad nors ir nesant rašytinės autorinės sutarties, tarp šalių susiklostę santykiai leidžia konstatuoti, kad autorius susitarė su leidykla dėl kūrinio naujo tiražo išleidimo ir leidykla, išleisdama kūrinių, autoriaus asmeninių neturtinių ir turtinių teisių nepažeidė¹⁹.

Pripažinus, kad žodinės sutarties dėl autorių turtinių teisių perdavimo galimybė yra, kartu reikia pasakyti, kad tokios sutarties buvimo pripažinimas priklauso nuo konkrečių

14 Vilniaus apygardos teismo 2007 m. vasario 27 d. sprendimas civilinėje byloje *B. Z. Markevičienė v. Lietuvos muzikų rėmimo fondas* (bylos Nr. 2-14-45/07). Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje *B. Z. Markevičienė v. Lietuvos muzikų rėmimo fondas* (bylos Nr. 2A-361/2007).

15 Trūkstant įrodymų dėl kūrinio naudojimo aplinkybių, įstatymo reglamentavimas panašaus pobūdžio bylose visada suteiks akivaizdų pranašumą autoriui (ATGTĮ 6 straipsnio 1, 2 dalys, 7 straipsnio 1 dalis, 15 straipsnio 1–3 dalys, 73 straipsnis).

16 Išimtis yra numatyta tik kūrinių paskelbimo periodiniuose leidiniuose sutartims.

17 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

18 Usonienė, J. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 145.

19 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje *G. Rekašius v. R. Kisieliienės personalinė įmonė „Charibdė“* (bylos Nr. 3K-3-561/2001). Šioje byloje taikytas 1964 metų Civilinis kodeksas, bet teisinis nagrinėjamo klausimo reglamentavimas iš esmės liko toks pat.

aplinkybių ir nelengva įrodinėjimo našta tenka šaliai, kuri nori šia sutartimi remtis. Kita vertus, civilinės apyvartos lankstumas ir autorinių kūrinių rinkos realybė reikalauja ir teismų požiūrio lankstumo, todėl esant pakankamai įrodymų, jog tarp šalių sutartiniai santykiai išties buvo (pvz., ilgas, kartais net kelerius metus trunkantis bendradarbiavimas, atsakovo išteklių naudojimas ar kt.), teismai neturėtų remdamiesi vien tik tuo, kad nėra rašytinės sutarties, konstatuoti, kad atsakovas naudojo kūrinių neteisėtai.

1.2. Darbdavys

Lietuvos ATGTĮ nustato kai kurias anksčiau nurodytos faktinio kūrėjo (autoriaus) ir užsakovo problemos sprendimo autoriaus naudai taisyklės išimtis. Aptarsime dvi išimtis, kurios yra itin aktualios kalbant apie teisių į duomenų bazes subjektus. Pirmą jų – atliekant tarnybines pareigas ar darbo funkcijas sukurtų kūrinių (toliau – tarnybiniai kūriniai) teisinis režimas, antra – kolektyvinio kūrinių kategorija.

Kadangi išsamiai duomenų bazei sukurti ir palaikyti, o tuo labiau komercializuoti (reklamuoti, teikti naudoti ir kt.) reikalingos didelės organizacinės, laiko, finansinės ir kitokios sąnaudos, kurios paskiram fiziniam asmeniui yra pernelyg didelės, dažniausiai duomenų bazės yra daugelio darbo ar tarnybos santykiais susijusių asmenų veiklos rezultatas. Kaip minėta, Direktyvos preambulės 29 punktą šio klausimo sprendimą palieka valstybių narių nuožiūrai²⁰. Todėl tokiu atveju turi būti taikomos specialiosios ATGTĮ 9 straipsnio nuostatos, kurios nustato, kad nors autoriumi laikomas jos kūrėjas – fizinis asmuo (fizinių asmenų grupė), turinės teisės į duomenų bazę 5 metams pereina darbdaviui, jeigu kitaip nenustatyta sutartyje. Taigi, pirminiu turinčių autoriaus teisių subjektu laikytinas darbuotojas, o darbdavys yra išvestinis subjektas, kuriam turinės autorių teisės perėjo veikiant įstatyme nustatytai prezumpcijai²¹.

Įvairiai suformuluota teisių perėjimo ar priklausymo darbdaviui taisyklė yra numatyta daugelyje ES valstybių narių, pvz., Austrijos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 40f straipsnio 3 dalyje, Belgijos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje; Airijos Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 23 straipsnio 1 dalies (a) punkte; Italijos Autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos įstatymo 12bis straipsnyje; Olandijos Autorių teisių įstatymo 7 straipsnyje, Jungtinės Karalystės Autorių teisių, dizaino ir patentų įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje.

Straipsnyje nagrinėjamos problematikos tikslais išskirtinos dvi problemos, susijusios su ATGTĮ įtvirtintu tarnybinių kūrinių reglamentavimu. Pirmoji – konstatavimas, kad kūrinys sukurtas atliekant būtent tarnybines pareigas arba darbo funkcijas. Vien darbo sutarties ar tarnybos faktas (kuris dėl griežto darbo sutarties formos ir valstybės tarnybos santykių reglamentavimo sukelia gerokai mažiau problemų) automatiškai nereiškia, kad visi darbuotojo (tarnautojo) sukurti kūriniai laikytini tarnybiniais; kūrinių

20 Verta pasakyti, kad pradiniam Direktyvos pasiūlyme buvo numatyta, kad autorių teisės į duomenų bazes, kurios sukurtos darbuotojui vykdant darbo ar tarnybines pareigas, priklauso darbdaviui, tai yra nuostata, analogiška esančiai Tarybos 1991 m. gegužės 14 d. direktyvos dėl kompiuterių programų apsaugos 2 straipsnio 3 dalyje. Tačiau kilus nesutarimams dėl šios nuostatų ji buvo išbraukta. Žr.: Gaster, J. L. The New EU Directive Concerning the Legal Protection of Databases. *Fordam International Law Journal*. 1996-1997, 20: 1136.

21 Usonienė, J. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*, p. 91–94.

(kūrinių) sukūrimas turi įeiti į veiklą, esančią darbo sutarties dalyku (pagal tarnautojo pareigybės aprašymą atliekamas funkcijas)²². Teismų praktika patvirtina tendenciją tarnybinių kūrinių sąvoką aiškinti siaurai. Informatyvi šiuo požiūriu yra Lietuvoje spęsta byla pagal Birutės Verkelytės-Fedaravičienės ieškinį atsakovams uždarajai akcinei bendrovei „Fodio“ ir Kauno valstybiniam M. K. Čiurlionio dailės muziejui²³. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija pažymėjo, jog faktas, kad kūrinys sukurtas atliekant tarnybines pareigas, nepreziumuojamas, susitarimas dėl kūrinio sukūrimo tarp šalių turi būti sudarytas, jame turi būti aiškiai išreikštos visos jo sąlygos, o tai ginčo atveju nebuvo padaryta. Ši kasacinės instancijos teismo suformuluota taisyklė grąžina prie problemos, aptartos anksčiau, – net jei tarp šalių yra sutartiniai santykiai (šiuo atveju darbo santykiai), autorių turtinių teisių perėjimui konstatuoti reikia darbo sutarties, pareigybės aprašymo ar kitų darbuotojo darbo funkciją apibrėžiančių aktų, kuriuose būtų aiškiai nurodoma, kad į darbuotojo (tarnautojo) darbo funkcijas įeina kūrinių sukūrimas ar bent jau tokia išvada akivaizdi iš atliekamo darbo pobūdžio. Be to, konkrečiu atveju turi būti įvertintos ir kitos kūrinio sukūrimo aplinkybės – ar jis sukurtas darbo metu ir darbo vietoje, kokios – asmeninės ar darbdavio priemonės buvo naudojamos, ar darbdavys kontroliavo procesą ir kt.²⁴

Antroji problema – autorių turtinės teisės, nesant kitokio susitarimo, darbdaviui pereina terminuotai – 5 metų laikotarpiui (ATGTĮ 9 straipsnio 2 dalis); suėjus šiam terminui, jos grįžta darbuotojui²⁵. Atitinkamai darbdavys negali perleisti autorių turtinių teisių ar leisti jomis naudotis pagal sutartį trečiajam asmeniui ilgesniam nei 5 metų terminui. Tačiau, kaip minėta, įstatymas palieka galimybę susitarti kitaip, todėl taip pat svarbu tinkamai tokį susitarimą įforminti.

1.3. Teisių į kolektyvinį kūrinių turėtojas

Kolektyvinio kūrinio institutą numato ATGTĮ 8 straipsnis, taip pat jis būdingas romaniškajai tradicijai priklausančioms valstybėms – Prancūzijai (Intelektinės nuosavybės teisės kodekso 113–2 straipsnio 3 dalis), Italijai (Autorių teisių ir gretutinių teisių apsaugos įstatymo 7 straipsnio 1 dalis), Portugalijai (Autorių teisių ir gretutinių teisių kodekso 16 straipsnio 1 dalies (b) punktas), Ispanijai (Intelektinės nuosavybės įstatymo 8 straipsnis). Kolektyvinį kūrinių numatė ir kaimyninės valstybės – Lenkija (Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 11 straipsnis) ir Estija (Autorių teisių įstatymo 31 straipsnis). Galimybė taikyti kolektyvinio kūrinio institutą duomenų bazėms nustatyta ir Direktyvos 4 straipsnio 2 dalyje. Kartu reikia atkreipti dėmesį, kad bendrosios teisės tra-

22 Usonienė, J. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*, p. 97.

23 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 8 d. nutartis byloje *B. Verkelytė-Fedaravičienė v. UAB „Fodio“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-2/2003). Kartu pasakytina, kad šioje byloje buvo taikomos ne ATGTĮ, bet 1964 metų Civilinio kodekso nuostatos.

24 Plačiau žr.: Usonienė, J., *op. cit.*, p. 96–101.

25 Ši nuostata yra sulaukusi kritikos, ir, manytina, iš dalies pagrįstos. Žr.: Klumbytė, M. Ar Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme įtvirtinta norma, kad autoriaus turtinės teisės į kūrinių, sukurtą atliekant tarnybines pareigas, praėjus penkeriems metams, pereina autoriui, nepažeidžia darbdavio konstitucinės teisės į nuosavybę? *International Journal of Baltic Law*. 2002: 77–89.

dicijai priklausančių valstybių teisėje vartojama „*collective work*“ sąvoka reiškia visai ką kita – ji nurodo į kūrinio, kaip objekto, ypatybę (kūrinys susideda iš kitų savarankiškų kūrinių ar jų dalių; tai atitinka ATGTĮ vartojamą „rinkinio“ sąvoką), bet nieko nepasako apie teisių į tokių kūrinių turėtoją (turėtojus). Tai conceptualiai skirtingi autorių teisės objekto ir autorių teisių subjektų klausimai, kurie neturi būti maišomi.

Iš karto reikia pasakyti, kad kolektyvinis kūrinys yra vienas „tamsiausių“ Lietuvos autorių teisės institutų. Tai lemia bent jau trys priežastys. Pirma, kolektyvinio kūrinio sąvokos apibrėžimas įstatyme nėra pateikiamas, tuo tarpu akivaizdu, kad ši sąvoka yra speciali teisinė sąvoka, kurios negalima paaiškinti remiantis jos bendrine reikšme (CK 1.9 straipsnio 2 dalis). Tuo tarpu specialioji teisinė sąvokos prasmė įstatyme paaiškinta vieninteliu būdu – pateikiant tokių kūrinių pavyzdžius („enciklopedijos, enciklopediniai žodynai, periodiniai mokslo kūrinių rinkiniai, laikraščiai, žurnalai“), bet kadangi minėtas sąrašas yra pavyzdinis, o ne baigtinis, jo reikšmė aiškinant sąvokos turinį yra ribota. Antra, šiuo metu Lietuvoje visiškai nėra šio instituto teismo taikymo praktikos. Trečia, nereikia būti itin pastabiam, kad įžiūrėtum tam tikrą ATGTĮ 8 ir 9 straipsnių konfliktą. Juk pažodžiui skaitant 8 straipsnį kolektyviniu kūriniu galima pripažinti visus kūrinius, kurie yra sukuriami iniciatyvos imantis ir vadovaujant kitam asmeniui. Bet tokį apibūdinimą atitinka visi darbuotojų sukuriami kūriniai – iniciatyva sukurti kūrinį, be abejo, priklauso darbdaviui, o ne darbuotojui; taip pat darbuotojas sukuria kūrinį darbdavio vadovaujamas (Darbo kodekso²⁶ 93, 228 straipsniai). Kyla klausimas, kam reikalingos dvi teisės normos, be kita ko, skirtingai sprendžiančios turtinių teisių perėjimo klausimą: viena vertus, terminuotas 5 metų terminui teisių į tarnybinių kūrinių perėjimas darbdaviui, kita vertus, turtinės teisės į kolektyvinių kūrinių tiesiogiai priklauso iniciatyvą reiškusiam asmeniui, t. y. jis yra pirminis turtinių autoriaus teisių subjektas.

Nors šiame straipsnyje nėra išsamiai nagrinėjama kolektyvinio kūrinio kategorija, taikant sisteminių, lingvistinių ir lyginamąjį metodus galima gana drąsiai skirti tokius kolektyvinio kūrinio požymius.

Pirma, kūrinys turi būti sukuriamas fizinių asmenų grupės, o ne vieno fizinio asmens. Jau pati sąvoka, priskiriant kūriniui predikatą „kolektyvinis“, suponuoja, kad kūrinio kūrime turi dalyvauti kolektyvas. Jei kūrinio sukūrimą galima priskirti vienam asmeniui, jis ir laikytinas autoriumi.

Antra, fizinių asmenų grupė veikia ne savo, bet kito asmens (fizinio ar juridinio) iniciatyva ir jo vadovaujami. Gali kilti klausimas, ar būtina, kad kūrinį kuriantys asmenys dirbtų pagal darbo sutartį. Tokio reikalavimo ATGTĮ 8 straipsnio 1 dalis nenumato, todėl reikėtų laikytis pozicijos, kad fiziniai asmenys gali dalyvauti kuriant kūrinį ir kitų sutarčių pagrindu.

Trečias, ir svarbiausias, kolektyvinio kūrinio požymis yra tas, jog negalima konstatuoti kolektyvinių kūrinių kūrusių fizinių asmenų indėlio, kuris apimtų visą kūrinį. Tik pripažinus šį požymį galima atskirti kolektyvinio kūrinio kategoriją nuo panašių bendraautorystės ir tarnybinių kūrinių kategorijų. Šis kolektyvinio kūrinio požymis yra *expressis verbis* įtvirtintas Prancūzijos Intelektinės nuosavybės kodekso 113–2 straipsnio 3 da-

26 Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2569.

lyje ir Ispanijos Intelektinės nuosavybės įstatymo 8 straipsnyje – juose apibrėžiant kolektyvinį kūrinį papildomai nurodoma, kad jis susideda iš įvairių autorių sukurtų dalių sujungimo, kai jų asmeninės dalys yra taip sujungtos į vieną savarankišką kūrinį, dėl kurio dalys buvo daromos, kad nėra įmanoma priskirti nė vienam iš jų atskirą teisę į visą tokį kūrinį. Taigi, paprasčiausiai neįmanoma nurodyti fizinio asmens ar fizinių asmenų grupės, kūrusių kolektyvinį kūrinį, kurių kūrybinis indėlis ir atitinkamai atsiradusios autoriaus teisės apimtų visą kūrinį; kartu gali būti nustatytas asmuo, kuris organizavo viso kūrinio kūrimą. Todėl konstatuotina, kad kolektyvinio kūrinio kategorija yra subsidiari – ji taikoma tik tuomet, kai negalima nustatyti autoriaus ar bendraautorių indėlio, apimančio visą kūrinį, kitu atveju turės būti taikomi ATGTĮ 7 arba 9 straipsniai.

Ketvirta, pirminių teisių į kolektyvinį kūrinį turėtoju gali būti tiek fizinis, tiek juridinis asmuo.

Kolektyvinio kūrinio kategorija duomenų bazėms itin svarbi. Taip yra dėl to, kad visi ATGTĮ 8 straipsnio 1 dalyje paminėti kolektyvinių kūrinių pavyzdžiai – enciklopedijos, enciklopediniai žodynai, periodiniai mokslo kūrinių rinkiniai, laikraščiai, žurnalai – dažnai gali būti laikomi duomenų bazėmis²⁷. Atitinkamai, remiantis anksčiau išdėstytais požymiais, duomenų bazes dažnai galima kvalifikuoti kaip kolektyvinius kūrinius, o tuomet turės būti taikoma specialioji norma, pirminių turtinių teisių į duomenų bazę turėtoju nurodanti asmenį, kurio iniciatyva ir kuriam vadovaujant duomenų bazė buvo sukurta.

2. Duomenų bazių gamintojų teisių (*sui generis* teisių) subjektai

Direktyva aiškiai nustato, kad pirminių *sui generis* teisių subjektu laikytinas duomenų bazės gamintojas²⁸ (Direktyvos 7 straipsnio 1 dalis). Tai nauja, Bendrijos teisės aktų leidėjo sukurta teisinė sąvoka, logiškai pabrėžianti *sui generis* teisių ir jų subjektų atskirumą nuo autorių teisių. Šios sąvokos turiniui paaiškinti skirtas Direktyvos preambulės 41 punktą, kuriame nurodyta, kad „*duomenų bazės sudarytojas yra asmuo, kuris imasi iniciatyvos ir surizikuoja investuoti; kadangi sudarytojo apibrėžimas neapima samdytų asmenų.*“ Netiesiogiai duomenų bazės gamintojo apibrėžimas pateiktas ATGTĮ 2 straipsnio 25 dalyje²⁹, iš kurios galima padaryti išvadą, kad duomenų bazės gamintojas yra asmuo, kuris parinkdamas, sudarydamas, tikrindamas bei pateikdamas duomenų bazės turinį įdėjo esminių kokybinių ir (ar) kiekybinių (intelektinių, finansinių, organizacinių) investicijų. Panašiai duomenų bazės gamintoją įstatymuose apibrėžė ir kai kurios kitos ES valstybės. Pvz., Austrijos, Vokietijos, Nyderlandų autorių teisių įstatymuose

27 Apie požymius, pagal kuriuos kūrinys priskirtinas prie duomenų bazių, žr.: Birštonas, R. Duomenų bazės sąvoka Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje. *Jurisprudencija*. 2006, 3(81).

28 Autentiškame Direktyvos vertime vartojama sąvoka „duomenų bazės sudarytojas“. Siekdami išvengti painiavos straipsnyje vartosime tą pačią sąvoką, kaip ir ATGTĮ – „duomenų bazės gamintojas“.

29 „*Sui generis teisių subjektas – duomenų bazės gamintojas, kuris parinkdamas, sudarydamas, tikrindamas bei pateikdamas duomenų bazės turinį padarė esminių kokybinių ir(ar) kiekybinių (intelektinių, finansinių, organizacinių) investicijų, taip pat fizinis arba juridinis asmuo, kuriam perėjo duomenų bazių gamintojo sui generis teisės.*“

duomenų bazės gamintojas apibrėžtas kaip asmuo, kuris įdėjo atitinkamas investicijas. Kitos valstybės (pvz., Belgija, Prancūzija, Graikija, Ispanija) pažodžiui ar beveik pažodžiui perkėlė Direktyvos preambulės 41 punkte pateiktą formuluotę – „asmuo, kuris imasi iniciatyvos ir surizikuoja investuoti“³⁰. Kiek platesnį apibrėžimą įtvirtino 2001 metų Liuksemburgo Autorių teisių, gretutinių teisių ir duomenų bazių įstatymo 67 straipsnio 2 dalis, pagal kurią duomenų bazės gamintojas yra fizinis ar juridinis asmuo, kuris imasi iniciatyvos ir yra pagrindinis asmuo, prisiimantis investicijų, reikalingų duomenų bazei sukurti, riziką. Kaip matyti, Direktyvoje ir nacionaliniuose įstatymuose pateikiami duomenų bazės gamintojo požymiai nėra identiški.

Vis dėlto kai kurias apibendrinančias išvadas padaryti galima. Kadangi duomenų bazės gamintojas apibrėžimas per investicijas, o ne per kūrybą, visiškai akivaizdu, kad duomenų bazės gamintoju gali būti ne tik fizinis asmuo, bet – taip būna dažniausiai – juridinis asmuo. Be kita ko, *sui generis* teisinės apsaugos lobistai ir tikrieji adresatai buvo įmonės, ne fiziniai asmenys. Tai, kad duomenų bazės gamintoju gali būti ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys, patvirtina ir Direktyvos 11 straipsnio 2 dalis, kuri tiesiai duomenų bazės gamintojais įvardija įmones ir įstaigas.

Kitas požymis, nurodytas Direktyvos preambulės 41 punkte, – duomenų bazės gamintoju turi būti laikomas tas, kuriam priskirtina investavimo rizika³⁰, t. y. kuris faktiškai panaudojo savo turimus išteklius turėdamas tikslą gauti rezultatą – duomenų bazę (o tiksliau – gražą, kurią duos duomenų bazės nešamas pelnas). Tai esminis požymis, padedantis nustatyti duomenų bazės gamintoją ir logiškai išplaukiantis iš duomenų bazių *sui generis* teisinės apsaugos paskirties³¹ ir sąlygų. Todėl taikant investavimo kriterijų turi būti sistemškai taikomas Direktyvos 7 straipsnis, numatantis duomenų bazės gamintojo įdėtoms investicijoms papildomus reikalavimus – jos turi būti kiekybiškai ar kokybiškai esminės ir skirtos duomenų bazės turiniui gauti, tikrinti ar pateikti³². Kuriam asmeniui konkrečioje situacijoje tokio pobūdžio investicijos priskirtinos, žinoma, yra fakto klausimas³³.

Nurodytą požymį iš esmės atitinka daugelyje ES valstybių narių, įskaitant Lietuvą, nacionaliniuose autorių teisių įstatymuose pateikti duomenų bazės gamintojo apibūdinimai, priskiriantys duomenų bazės gamintojo statusą tam, kuris įdėjo atitinkamas investicijas. Kartu verta atkreipti dėmesį, jog Direktyvos preambulės 41 punkto formuluotė yra kiek išsamesnė ir leidžia kalbėti apie tikslo kriterijų³⁴ – t. y. duomenų bazės kūrėjas

30 Investavimo apibrėžimuose tradiciškai yra pabrėžiamas investuojančio asmens lūkestis sulaukti gražos ateityje. Dėl šios priežasties investavimas visada susijęs su rizika, kad gražos dėl nenumatytų aplinkybių nebus; rizika yra neatsiejamas investavimo elementas.

31 Investicijų apsauga kaip duomenų bazių *sui generis* teisinės apsaugos tikslas minima Direktyvos preambulės 8, 10 ir, ypač, 39 punktuose. Kartu būtina pasakyti, kad *sui generis* apsauga yra suteikiama neatsižvelgiant, ar duomenų bazė yra naudojama komerciniais tikslais. Todėl duomenų bazės gamintojo statusą, esant visoms *sui generis* apsaugos sąlygoms, igis ir asmuo, sukūręs duomenų bazę savo buitiniams reikmėms.

32 Plačiau apie šias sąlygas žr.: Birštonas, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 105–117.

33 Detalesnė duomenų bazės gamintojo požymių analizė yra aktuali tik tuomet, kai yra keletas asmenų, pretenduojančių ar galinčių pretenduoti į gamintojo statusą. Kai prie duomenų bazės, atitinkančios *sui generis* apsaugos sąlygas, sukūrimo dirbo tik vienas asmuo, subjekto kvalifikavimo problemų nekils.

34 T. y. rizikavimas investuojant akivaizdžiai nurodo į tikslingą veikimą.

turi specialiai investuoti siekdamas galutinio rezultato – sukurti duomenų bazę. Šis patikslinimas leistų aiškiau atriboti nuo duomenų bazės gamintojo kitus asmenis, kurie įdeda investicijas, vienaip ar kitaip susijusias su duomenų bazės kūrimu (pvz., įmonės darbuotojai, sėdintys prie kompiuterių ir tikrinantys bei įvedinėjantys į duomenų bazę duomenis naudoja savo laiką ir jėgas), tačiau kurių siekiamas tikslas nėra duomenų bazės sukūrimas (darbuotojų siekiamas tikslas yra darbo užmokestis ir kita su darbo santykiais susijusi nauda).

Nurodytą esminį duomenų bazės gamintoją identifikuojantį požymį – investavimą į duomenų bazės sukūrimą – papildo iniciatyvos ėmimosi požymis, kuris taip pat yra nurodytas Direktyvos preambulėje, tačiau neminimas ATGTĮ. Vargu ar galima laikyti šį požymį alternatyva investicijų įdėjimo požymiui, nes iniciatyvos ir imasi tas, kuris skiria duomenų bazės kūrimui pinigų, laiko ar kitokių investicijų, o iniciatyva be konkrečių investavimo veiksmų ir liks tik iniciatyva be rezultato. Tačiau iniciatyvos požymis galėtų vaidinti didesnę reikšmę tais atvejais, kai duomenų bazę kūrė keletas asmenų ir visi jie įdėjo tam tikras investicijas (pvz., vienas rinko ir apdorojo duomenis, kitas kūrė paieškos sistemą, trečias prižiūri veikiančią duomenų bazę, ją nuolat papildydamas). Nelygu situacija, duomenų bazės gamintoju galėtų būti laikomas tas, kuriam priskirtina duomenų bazės kūrimo iniciatyva. Matyt, neišvengiamai tai bus asmuo, suinteresuotas sėkmingu duomenų bazės funkcionavimu, ir čia vėl grįžtama prie investavimo rizikos prisiėmimo požymio (čia verta priminti Liuksemburgo autorių teisių įstatymo formulotę, kuri duomenų bazės gamintoju įvardijo pagrindinį asmenį, prisiimančią investicijų riziką). Taigi, atrodo, kad investavimas ir iniciatyva visada bus dvi tos pačios monetos pusės. Tuo tarpu, jei negalima išskirti vieno asmens iniciatyvos, galima situacija, jog visi duomenų bazę kūrę asmenys turės būti pripažinti duomenų bazės gamintojais.

Anksčiau nurodyti požymiai leidžia nelaikyti duomenų bazės gamintojais faktiškai duomenų bazę kūrusius, bet nepriėmusius iniciatyvos ar investavimo rizikos asmenis, pirmiausia – darbuotojus³⁵. Tačiau čia turi galioti bendroji autorių teisės taisyklė, kad duomenų bazę darbuotojas turi sukurti atlikdamas darbo funkcijas. Jei taip ir yra, darbdavys įgis duomenų bazės gamintojo statusą. Pasakytina, kad teisių perėjimo prezumpcijų ar terminuoto teisių perėjimo nuostatos šiuo atveju netaikomos – darbdavys tampa vieninteliu *sui generis* teisių turėtoju visam jų galiojimo laikui³⁶.

Kaip praktinio aptariamų nuostatų veikimo atvejį galime pateikti Lietuvoje spęstos bylos pavyzdį. Byloje pagal ieškovo UAB „Interneto vizija“ ieškinį atsakovui UAB „Vakarų verslo vizija“ kilo ginčas dėl interneto svetainės³⁷ ir joje esančių kūrinių, į kuriuos autoriaus turtinės teisės priklausė ieškovui, panaudojimo atsakovo interneto svetainėje³⁸. Savo kaip tinkamo ieškovo poziciją UAB „Interneto vizija“ grindė darbo

35 Gaster, J. L. The New EU Directive Concerning the Legal Protection of Databases. *Fordam International Law Journal*. 1996-1997, 20: 1143.

36 Teoriškai galimas darbdavio ir darbuotojo susitarimas, pagal kurį *sui generis* teisės priklausys darbuotojui. Tačiau praktikoje, manytina, toks susitarimas pasitaikys retai.

37 Interneto svetainę daugeliu atvejų bus galima pripažinti duomenų baze.

38 Vilniaus apygardos teismo 2006 m. lapkričio 20 d. nutartis byloje UAB „Interneto vizija“ v. UAB „Vakarų verslo vizija“ (bylos Nr. 2-2790-51/2006).

sutartimi su fiziniu asmeniu, nes interneto svetainės kūrimas įėjo į kūrinio autoriaus tarnybines pareigas. Nors šioje byloje ginčas dėl autorių teisių subjekto nekilo, verta pasvarstyti, kas būtų atsitikę, jei nuo interneto svetainės sukūrimo jau būtų praėję daugiau kaip 5 metai arba ieškovas nebūtų galėjęs įrodyti, kad interneto svetainės sukūrimas įėjo į darbuotojo pareigas, ar dėl kitų priežasčių negalėtų pagrįsti, jog yra perėmęs turtines autoriaus teises. Ieškovas tokioje situacijoje galėtų remtis savo kaip duomenų bazės gamintojo statusu (nes investicijų įdėjimas, kuris, be kita ko, yra gana nesunkiai įrodomas, turėtų būti priskirtinas įmonei) ir papildoma legitimacija nebūtų reikalinga.

Kita asmenų grupė, kuri Direktyvos preambulės 41 punkte yra pašalinama iš duomenų bazės gamintojo sąvokos, yra nepriklausomi kontrahentai – asmenys (tiek fiziniai, tiek juridiniai) renkantys duomenis, juos tikrinantys ar prisidedantys prie jų pateikimo, tačiau atliekantys šiuos veiksmus pagal civilinę sutartį. Tokie asmenys negali būti laikomi savarankiškais duomenų bazės gamintojais (nes iniciatyva ir investavimo į duomenų bazę rizika priskirtina ne jiems), tuo tarpu gamintojo statusą įgyja juos nusamdęs (t. y. investavęs pinigines lėšas) asmuo. Tokio požiūrio laikomasi ir teismų praktikoje. Vokietijoje išspręstoje byloje ieškovo reikalavimas dėl *sui generis* teisių pažeidimo buvo atmestas motyvuojant tuo, jog ieškovas informaciją internete pateikdavo pagal pavedimą, o tai reiškė, kad jis nėra asmuo, prisiėmęs komercinę riziką³⁹. Kitoje Vokietijos teismo sprendimo byloje pažymėta, kad faktas, jog duomenys yra gauti iš kito asmens, nekeičia duomenų bazės gamintojo statuso, jei jis investavo į duomenų bazės sukūrimą⁴⁰. Prie analogiškos išvados priėjo Ispanijos teismas, nustatęs, jog nepaisant to, kad duomenys buvo gauti iš trečiojo asmens, ieškovas investavo į duomenų bazės kūrimą⁴¹. Kita vertus, jei asmuo pagal užsakymą sukuria iš esmės visą duomenų bazę (t. y. surenka duomenis, juos patikrina, sukuria jų paieškos sistemą), manytina, toks asmuo ir laikytinas duomenų bazės gamintoju, iš kurio *sui generis* teisės turėtų būti perimtos sutarties pagrindu.

3. Autorių teisių ir *sui generis* teisių subjektų santykis

Kaip aptarta anksčiau, pirminio teisių subjekto reglamentavimas skiriasi – priklauso nuo to, apie kokias teises kalbama – apie autorių ar apie *sui generis* teises. Toks skirtingas reglamentavimas yra nulemtas skirtingų teorinių pamatų, kuriais remiasi autorių ir *sui generis* duomenų bazių gamintojų teisės. Kaip minėta, autorių teisės remiasi autoriaus-kūrėjo koncepcija, tuo tarpu duomenų bazių gamintojų teisės yra suteikiamos tik dėl investicijų apsaugos ir pirmiausia rūpinantis verslininkų, investuojančių į duomenų bazių gamybą, interesų apsauga.

Taigi, kalbant apie autorių teises, turtinės autorių teisės į naujai sukurtą duomenų bazę pagal Lietuvos teisę, nelygu situacija, priklausys arba faktiškai duomenų bazę sukūrusiam fiziniam asmeniui (fizinių asmenų grupei), arba darbdaviui (jei nepakeista

39 Urteil Oberlandesgericht Düsseldorf vom 29.6. 1999, 20 U 85/98, CR 2000, 184.

40 OLG Köln, Urteil vom 30. Oktober 2002, AZ: 6 U 123/02.

41 *Programacion Integral v. TLR Soft District Court* (Tribunal de primera instancia) O Porriño (Pontevedra), 11 November, 2002.

sutartimi – 5 metų laikotarpiui, kuriam suėjus turtinės teisės grįžta autoriui), arba teisių į kolektyvinį kūrinių turėtojų. Tuo tarpu pirminiu *sui generis* teisių turėtoju visada pripažįstamas asmuo, investavęs į duomenų bazės sukūrimą – duomenų bazės gamintojas. Kartu išvengiama anksčiau aptartos autorių teisei būdingos užsakomųjų kūrinių problemos⁴².

Kadangi ta pati duomenų bazė gali būti saugoma ir autorių teisių, ir *sui generis* teisių, minėtieji reglamentavimo skirtumai sukelia problemą: autorių teisės ir *sui generis* teisės į tą pačią naujai sukurtą duomenų bazę gali priklausyti skirtingiems asmenims. Nors autorių teisių ir *sui generis* teisių apimtis ir turinys kiek skiriasi, duomenų bazės naudojimas neišvengiamai reikalauja atlikti veiksmus, kurie yra abiejų teisių turinio objektas (atgaminti, pardavinėti materialias kopijas, skelbti internete ar kt.). Taigi, abu teisių turėtojai gali sėkmingai paralyžiuoti vienas kito siekius naudoti duomenų bazę. Problema nesibaigia pirminiais teisių turėtojais – pvz., *sui generis* teises perleidus tretiesiems asmenims, jie netikėtai gali sužinoti, kad naudodami duomenų bazę pažeidžia iki tol nežinoto duomenų bazės autoriaus teises.

Tai akivaizdžiausia tuo atveju, kai duomenų bazę sukuria darbuotojas: kaip minėta, turtinės autoriaus teisės, nesant kitokio susitarimo, darbdaviui pereina tik 5 metams, tuo tarpu *sui generis* teises įgyja tik darbdavys. Taigi, nesant specialaus susitarimo, praėjus 5 metams nuo duomenų bazės sukūrimo darbdavys turės *sui generis* teises (žinoma, jei nebus jų perleidęs kitam asmeniui), o turtinės autoriaus teisės priklausys darbuotojui. Minėta, kad asmeniui, naudojančiam duomenų bazę komerciniais tikslais, būtinos abi teisių grupės. Praktinę iškeltos problemos reikšmę šiek tiek mažina faktas, jog daugelis darbuotojų gali paprasčiausiai nežinoti, jog jie yra autorių teisių subjektai, o net jei ir žino – savo autorių teisių nepanaudoti neleidžiant įgyvendinti *sui generis* teises. Žinoma, tai labai nepatikimas problemos suspendavimo būdas.

Analogiškos problemos gali iškilti ir kitais atvejais, kai duomenų bazę kuria vienas asmuo pagal kito asmens užsakymą. Kaip minėta, taisyklė, priskirianti *sui generis* teises pagrindiniam investuotojui, sprendžia šį klausimą visai kitaip, nei autorių teisė. Pagal užsakymą sukurtu kūriniu autoriumi ir autorių teisių pirminiu turėtoju turi būti faktinis jo kūrėjas, tuo tarpu duomenų bazės gamintoju, priklausomai nuo situacijos, gali būti pripažintas duomenų bazę užsąkęs asmuo⁴³.

Problemos, manytina, nesukuria tik kolektyviniai kūriniai – teisių į kolektyvinį kūrinių turėtojas yra iš esmės apibrėžiamas pasitelkiant tuos pačius kriterijus kaip ir duomenų bazės gamintojas: iniciatyva ir investicijos (nors ATGTĮ 8 straipsnio 1 dalyje investicijos nėra minimos, bet čia įtvirtintas „vadovavimo“ požymis praktikoje reiškia tą patį). Tačiau, kaip minėta, kolektyvinio kūrinių kategorija praktikoje taikoma retai.

Kaip būtų galima spręsti skirtingų teisių turėtojų interesų konflikto problemą? Pati nerealiausia, mūsų nuomone, išeitis, yra bandyti ją spręsti keičiant ar papildant teisinį reglamentavimą. Pirminio *sui generis* teisių subjekto reglamentavimas yra ne nacionalinio, bet Bendrijos teisės lygmens, todėl valstybės narės savavališkai jo pakeisti (ar

42 Lehman, M. The European Database Directive and Its Implementation into German Law. IIC. 1998, 7: 784

43 Chalton, S. The effect of the EC database directive on United Kingdom copyright law in relation to databases: a comparison of features. EIPR. 1997, 19(6): 281.

papildyti) negali, be to, dabartinis reglamentavimas yra pakankamai logiškas, paprastas ir atitinkantis *sui generis* teisių paskirtį. Nacionalinių įstatymų nuostatų, reglamentuojančių autorių teisių turėtojus, keitimas galimas tik teoriškai, nes dabartinė kontinentinių valstybių orientacija į autorių remiasi intelektine tradicija, pagrindžiančia pačių autorių teisių egzistavimo būtinumą, be to, bet koks bandymas jas keisti verslininkų naudai sukeltų įnirtingą autorių teisėms atstovaujančių institucijų pasipriešinimą. Bendrijos teisės aktų leidėjas artimiausiu metu taip pat vargu ar imsisi autorių teisių subjektų reglamentavimo derinimo klausimo.

Vienas iš galimų skirtingų subjektų teisių priešpriešos problemos sprendimo būdų yra duomenų bazės naudotojui remtis atitinkamai autorių teisių ar *sui generis* teisių apribojimais (Direktyvos 6, 9 straipsniai, ATGTĮ 20, 32, 63 straipsniai) bei teisėto duomenų bazių naudotojo teise (Direktyvos 8 straipsnis, ATGTĮ 62 straipsnis)⁴⁴. Tačiau šis kelias nėra panacėja, nes minėti išimtinių teisių apribojimai leidžia duomenų baze naudotis tik griežtai apibrėžtais asmeniniais ir viešaisiais (mokymo, visuomenės saugumo ir kt.) tikslais, bet netinka duomenų bazę siekiant naudoti komerciniais tikslais. Primintina, kad autorių ir *sui generis* teisių apribojimų taikymas papildomai turi būti vertinamas atsižvelgiant į „trijų pakopų testą“ (ATGTĮ 19 straipsnis, 62 straipsnio 3 dalis, 63 straipsnio 2 dalis).

Kitas kelias – sprendami teisių turėtojų ginčus dėl išimtinių teisių pažeidimo/kliudymo naudotis duomenų baze teismai galėtų remtis bendrosiomis piktnaudžiavimą teise draudžiančiomis nuostatomis (CK 1.2 straipsnio 1 dalis, 1.137 straipsnio 3 dalis). Teismui nustačius, kad autorių teisių arba *sui generis* teisių subjektas, siekiantis uždrausti ar apriboti kitam teisių turėtojui galimybę naudoti duomenų bazę, taip elgiasi ne dėl realios jam daromos žalos, bet tik siekdamas pakenkti (tokia situacija itin tikėtina tarp konkurentų), teismas turėtų atsisakyti ginti tokio subjekto teises. Bet ir tai nėra patikimas kelias, nes piktnaudžiavimo teise faktas turi būti įrodytas. Jei abu teisių turėtojai sąžiningai siekia naudotis duomenų baze, piktnaudžiavimą teise išvelgti sunku, o teismui suteikti prioritetą kuriam nors teisių turėtojui nėra jokio pagrindo.

Konstatuotina, kad patikimiausias būdas išvengti konfliktų, yra duomenų bazę naudojančiam subjektui pasirūpinti įgyti abiejų grupių teises arba gauti jų turėtojų leidimus.

Taigi būtent duomenų bazę užsakančiam subjektui užsakymo metu yra lengviausia pasirūpinti reikalingomis teisėmis. Konkrečiai jis turėtų pasirūpinti, kad iš duomenų bazę kuriančių fizinių asmenų (tiek darbuotojų, tiek kontrahentų pagal civilines sutartis) būtų įgytos visos norint naudotis duomenų baze būtinos turtinės autorių ir *sui generis* teisės, bei susitarti dėl teisių perėjimo termino.

44 Chalton, S. The copyright and rights in databases regulations 1997: some outstanding issues on implementation of the database directive. *EIPR*. 1998, 20(5): 181.

Išvados

1. Skirtingos teorinės prielaidos, kuriomis grindžiama autorių teisių ir duomenų bazių gamintojų teisių (*sui generis* teisių) apsauga lemia ir skirtingą šių teisių pirminių subjektų reglamentavimą. Autorių teisių į duomenų bazę pirminiu subjektu pripažįstamas originaliai duomenų bazės turinį parinkęs ar išdėstęs fizinis asmuo (autorius) ar fizinių asmenų grupė (išimtis yra kolektyvinio kūrinio kategorija). *Sui generis* teisių pirminiu subjektu yra duomenų bazės gamintojas – fizinis ar (dažniausiai) juridinis asmuo, kuriam priskirtina iniciatyva ir esminės duomenų surinkimo, tikrinimo ar pateikimo investicijos.

2. Kadangi ta pati duomenų bazė gali būti saugoma tiek autorių, tiek *sui generis* teisių, o pirminių teisių subjektų statuso priskyrimo klausimas sprendžiamas skirtingai, dažnai šių teisių subjektais gali būti skirtingi asmenys, kurie trukdys vieni kitiems įgyvendinti savo teises. Tai padidina teisinį neapibrėžtumą bei apsunkina duomenų bazių civilinę apyvartą.

3. Sprendžiant skirtingų teisių į tą pačią duomenų bazę turėtojų interesų konfliktą rėmimasis atitinkamai autorių teisių ar *sui generis* teisių apribojimais turi tik ribotą naudą ir netinka komercinio duomenų bazių naudojimo atvejais. Teismas gali kilusį teisių turėtojų ginčą spręsti remdamasis draudimo piktnaudžiauti teise institutu, tačiau šiuo atveju reikia konstatuoti piktnaudžiavimo teise faktą, o tai ne visada galima padaryti. Todėl patikimiausia praktika išlieka sutartinis visų reikalingų komerciniam duomenų bazės naudojimui reikalingų teisių perėmimas ir didžiausią dėmesį tam turėtų skirti asmuo, inicijuojantis duomenų bazės sukūrimą.

Literatūra

- Birštonas, R. Duomenų bazės sąvoka Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisėje. *Jurisprudencija*. 2006, 3(81): 13–20.
- Chalton, S. The effect of the EC database directive on United Kingdom copyright law in relation to databases: a comparison of features. *EIPR*. 1997, 19(6).
- Chalton, S. The copyright and rights in databases regulations 1997: some outstanding issues on implementation of the database directive. *EIPR*. 1998, 20(5).
- Davison, M. *The Legal Protection of Databases*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Derclaye, E. *The Legal Protection of Databases: A Comparative Analysis*. Edward Elgar Publishing, 2008.
- Gaster, J. L. The New EU Directive Concerning the Legal Protection of Databases. *Fordam International Law Journal*. 1996-1997, 20. *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*. London New York Routledge: Taylor & Francis Group, 2006. Vol. I.
- Kaye, L. The Proposed EU Directive for the Legal Protection of Databases: a Cornerstone of the Information Society. *EIPR*. 1995, 17(12).
- Klumbytė, M. Ar Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme įtvirtinta norma, kad autoriaus turtinės teisės į kūrinį, sukurtą atliekant tarnybines pareigas, praėjus penkeriems metams, pereina autoriui, nepažeidžia darbdavio konstitucinės teisės į nuosavybę? *International Journal of Baltic Law*. 2002, 1.

- Lehman, M. The European Database Directive and Its Implementation into German Law. *IIC*. 1998, 7.
- Usonienė, J. *Autorių teisių perdavimo ypatybės*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008.
- Birštonas, R. *Duomenų bazių teisinė apsauga*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
- Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 50-1598.
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.
- Lietuvos Respublikos darbo kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 64-2569.
- Europos Parlamento ir Tarybos 1996 m. direktyva 96/9/EB dėl duomenų bazių teisinės apsaugos. [2004] OL L77/20.
- Vilniaus apygardos teismo 2007 m. vasario 27 d. sprendimas civilinėje byloje *B. Z. Markevičienė v. Lietuvos muzikų rėmimo fondas* (bylos Nr. 2-14-45/07).
- Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. lapkričio 16 d. nutartis civilinėje byloje *B. Z. Markevičienė v. Lietuvos muzikų rėmimo fondas* (bylos Nr. 2A-361/2007).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje *G. Rekašius v. R. Kisielienės personalinė įmonė „Charibdė“* (bylos Nr. 3K-3-561/2001).
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. sausio 8 d. nutartis byloje *B. Verkelytė-Fedaravičienė v. UAB „Fodio“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-2/2003).
- Vilniaus apygardos teismo 2006 m. lapkričio 20 d. nutartis byloje *UAB „Interneto vizija“ v. UAB „Vakarų verslo vizija“* (bylos Nr. 2-2790-51/2006).
- Urteil Oberlandesgericht Düsseldorf vom 29.6.1999, 20 U 85/98, CR 2000, 184.
- OLG Köln, Urteil vom 30. Oktober 2002, AZ: 6 U 123/02.
- Programacion Integral v. TLR Soft District Court* (Tribunal de primera instancia) O Poriño (Pontevedra), 11 November, 2002.

OWNERS OF DATABASES COPYRIGHT AND *SUI GENERIS* RIGHT

Ramūnas Birštonas

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *Directive 96/9/EC of the European Parliament and of the Council on the legal protection of databases of 11 March 1996, which was intended to protect the interests of the makers of databases, determined that databases could be protected by double rights: copyright and sui generis right. The article first of all analyses what persons are entitled to be acknowledged as holders of copyright and sui generis right in respect of a newly created database. As the issue of the owner of copyright is not regulated by the 1996 Directive, this is determined by the application of national provisions. Pursuant to the Law on Copyright and Related Rights of the Republic of Lithuania, the owner of copyright may mean, depending on the situation, a natural person – the author of a database or a group of authors, the holder of the right to a collective work, or an employer. The analysis presented in the article*

indicates that predominantly it is the author (authors) of a database who is held to be the owner of the copyright. Courts tend to interpret the rule concerning the transfer of copyright to the employer in a restrictive way; besides, in accordance with the specifics of the Lithuanian legal regulation, economic rights are transferred to the employer only for the period of 5 years. The category of collective work is of a subsidiary character and may be applied only in exclusive cases. Therefore, when a database is created upon the commission of another person, including the employer, the customer is expected to form a written agreement where the transfer of economic rights to the customer is clearly defined.

Meanwhile, in accordance with the 1996 Directive and the Law on Copyright and Related Rights, the *sui generis* right belongs to the maker of a database, which means a person who is considered to have applied the most initiative and investment in creating the database. The author of the article assumes that such discrepancy in the regulation with respect of the primary owners of copyright and *sui generis* right is determined by different theoretic foundations of the relevant laws.

This gives rise to the second problem examined in the article: as the copyright and the *sui generis* right, though mutually independent but may arise to the same database, there is a possibility that the owners of both rights may turn to be different persons. Such an eventuality, therefore, will require reconciliation of possibly opposing interests. The author of the article draws a conclusion that the limitations applied to both the copyright and the *sui generis* right are not adequate in order to reconcile the conflicting interests of the holders of those rights if the database concerned is intended for commercial use. A possible solution for a court in hearing a dispute would be to resort to the general provision that prohibits the abuse of rights, though this approach would not eliminate the legal uncertainty as any abuse of rights is necessary to be proved. Therefore, a conclusion is drawn that it is vitally important for a person who is intending to use a database to conclude a proper agreement that would entitle him to both the copyright and the *sui generis* right.

Keywords: civil law, databases, author, owner of copyright, the maker of database, *sui generis* right.

Ramūnas Birštonas, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros lektorius, daktaras. Mokslinių tyrimų kryptys: civilinė teisė, intelektinės nuosavybės teisė.

Ramūnas Birštonas, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Civil and Commercial Law, lecturer, doctor. Research interests: civil law, intellectual property law.